

Singoallabilden

”En kväll sutto Viktor Rydberg och jag på en bättre krog och trivdes med någon drickbart emellan oss, då Rydberg sade:

”Vill du göra mig en stor glädje?”

”Innerligt gärna! Men vad?”

”Jo, det finns en bok skriven av mig som du nog aldrig hört talas om. Den heter Singoalla. Den ville jag ha illustrerad av dig.”

Han hade rätt, aldrig hade jag hört talas om den. Men jag hade lovat, och gärna ville jag vara denna ädla människa till glädje, och sade således: ja!

Vi hade från första stund blivit goda vänner, och han till och med slöt sig till sin närmaste vänkrets [...] som samlades på en krog i Masthugget, där jag också var med ett par gånger.

Jag läste boken, blev just inte så vidare betagen i den; fann den för gjord, men tog likväl tag, spottade i nävarna, tog en kvinnlig och en manlig modell med mig upp till Dalarna, gjorde en hop skisser och studier efter dem, och när dessa voro klara, tog jag mig samman för själva fabrikationen – höll jag på att säga. [...] Jag stängde mig inne, gick inte ut annat än för det nödvändigaste inom gårdens område – och om en månad eller så, var det hela färdigt.

Så bar det iväg till farbror Bonnier i Stockholm, som satte upp hela raden svartmålningar runt väggarna i det trånga lilla inre kontoret, dit redan Rydberg var beställd på utsatt timma.

Han kom, jag darrade, men det skulle jag inte behövt, ty han var stormförtjust.

”Så”, sade denne härliga man, ”så hade jag just tänkt mig det! Så ville jag just att Sorgbarn skulle se ut!”

Albert Bonnier var också nöjd med härligheten, och uppdrog åt mig att helt sköta om med utstyrseln, den typografiska....”

Det är Carl Larsson som berättar i sin självbiografi *Jag*, skriven långt senare och inte helt tillförlitlig. I de samtida breven verkar Larsson mer intresserad av uppgiften. Att han måste ta sig i kragen för att få illustrationerna gjorda berodde nog delvis på den uppslitande striden om väggmålningarna i Nationalmuseums trapphall (där för övrigt Rydberg energiskt kämpade för att Larsson skulle få uppdraget). I alla fall – bilderna gjorde succé. ”Du är större än någonsin och större än Alla!”, skrev till exempel Zorn när han sett dem.¹ Tyvärr hade 1894 års upplaga inte tillräckligt stort format för att göra bilderna rättvisa, de blev mörka och suddiga. För att uppleva dem i sin fulla prakt måste man gå till någon av de tre utgåvorna i foliantformat: den sjunde (1904), femtonde (1919) eller tjugofemte (1928).

¹ Brev Anders Zorn till Carl Larsson 1895 (*Breven mellan Anders Zorn och Carl Larsson och deras familjer*, Mora 1998, s. 56).

Rydberg var som vi sett mest engagerad i Sorgbarns utseende ("Gör af de öfriga figurerna vad du vill!"), men för Carl Larsson (och läsarna) torde titelgestaltens bild ha varit viktigast. I citatet ovan talar han helt kort om "en kvinnlig modell"; på annan plats i *Jag* berättar han att hon var "en liten skånska, som kom[mit] direkt från sin provins – där hon varit frälsnings-soldat och uppasserska – för att söka sin lycka i huvudstaden." Men den skånska modellen gjorde nog bara så att säga grov-jobbet; i det färdiga Singoallaporträttet har flera källor flutit samman. Görel Cavalli-Björkman hävdar i sin bok *Carl Larsson : porträttmålaren* (1987) att den för sin exotiska skönhet berömda Jeanne Tramcourt suttit modell för "flickan vid bäcken". Hon hade nittonårig träffat skulptören Christian

Eriksson i Paris, gift sig (just 1894) och följt honom till Sverige och konstnärskolonin i Rackstad utanför Arvika, där hon blev känd som "orkidén i potatisåkern". Hon var "vacker som en saga", skilde sig efter några år, flyttade till Stockholm (där Carl Larsson målade hennes porträtt 1914), inledde en kärlekshistoria med prins Wilhelm och blev under tre decennier hans sambo på Stenhammar innan hon omkom i en bilolycka.

Det "etniska" inslaget är naturligtvis också en del av bilden. Singoallas namn betyder "zigenerskan" (efter italienskans *zingarella*), och då borde hon ju också se ut som en sådan.

Vad det betydde bestämdes antagligen mindre av de romer Carl Larsson själv sett och tecknat än av en schablonbild som skapats i kontakten mellan Andalusiens bofasta romska befolkning och den tidiga turistindustrin, och som sedan spritts över världen av författare, konstnärer och kompositörer. Vi kan kalla den för "Carmen-stereotypen", en erotiskt utmanande kvinna som förknippades med farlig kärlek, "kärleken som lyder ingen lag" som det heter i Bizets habanera. Larssons Singoalla har ofrånkomligen en hel del drag av denna "Carmen", kanske allra tydligast i den vinjett han tecknade till omslaget på fjärde upplagan.

Zigenerskans etablerade symbolinnehåll var viktigt för Rydberg, eftersom det tillät honom att signalera till läsarna att kärleken mellan Erland och Singoalla var ”farlig” och i strid med samhällets normer. Samtidigt bryter han mot stereotypen. Artonhundratalets litterära zigenerska var vanligen antingen en femme fatale eller ett bortrövat och därför i grunden oskyldigt flickebarn. Singoalla är ju däremot både äkta zigenerska och god. Det är inte hon själv som är farlig, det farliga uppstår (som Yvonne Leffler har framhållit) i kollisionen mellan två olika värdesystem. Konflikten mellan å ena sidan kärlekens och naturens krav och å andra sidan det kristna samhällets sliter sönder Erland och får honom att begå rysliga handlingar. Singoalla klarar däremot alla påfrestningar och blir en symbol för ”den sanna kärleken”, trogen, uthållig och stark.

Jag inbillar mig att detta bidrog till att Carl Larsson tonade ner det ”zigenerska” när han formgav senare utgåvor av boken. Till exempel genom det rörande kärlekspar – återgivet i förra numret av *Veritas* – som finns på titelbladet till sjunde upplagan och som bygger på den medeltida dopfunten från Tryde. Liksom i det Singoallahuvud i färg som pryder detta nummers omslag, liksom det en gång prydde det vita klotbandet till 1904 års upplaga. Porträttet har lånat frisyr och väl också andra drag från Cléo de Mérode, omsvärnad dansös vid Parisoperan och några år tidigare i en omröstning vald till världens vackraste kvinna. Den schweiziske konstvetaren Hans A. Jenny har i sin bok *Der grosse Liebe* (1995) beskrivit henne som en av nittonhundratalets stora ikoner för den stora kärleken; kanske tänkte eller kände Carl Larsson på ungefär samma sätt.

Cléo de Mérode med sin karakteristiska
örontäckande frisyr.

Cléo med långt, utslaget hår.
Fläta det och du har omslagets Singoalla!